FÖRSTAINSTANSRÄTTENS DOM
(första avdelningen i utökad sammansättning)
den 9 december 1997 *

I de förenade målen T-195/94 och T-202/94,

Friedhelm Quiller och Johann Heusmann, Lienen respektive Loxstedt (Tyskland), företrädda av advokaterna Bernd Meisterernst, Mechtild Düsing, Dietrich-Manstetten, Frank Schulze och Winfried Haneklaus, Münster, delgivningsadress: advokatbyrån Lambert Dupong och Guy Konsbrück, 14 A, rue des Bains, Luxemburg

sökande,

mot

Europeiska unionens råd, företrätt av juridiske rådgivaren Arthur Brautigam, i egenskap av ombud, biträdd av advokaterna Hans-Jürgen Rabe, Hamburg, och Georg M. Berrisch, Bryssel, delgivningsadress: Europeiska investeringsbanken, direktoratet för rättsfrågor, generaldirektören Alessandro Morbilli, 100, boulevard Konrad Adenauer, Luxemburg

* Rättegångsspråk: tyska.

och

Europeiska gemenskapernas kommission, företrätt av juridiske rådgivaren Dierk-Booß, i egenskap av ombud, biträdd av advokaterna Hans-Jürgen Rabe, Hamburg, och Georg M. Berrisch, Bryssel, delgivningsadress: rättstjänsten, Carlos Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg, Luxemburg,

svarande,

angående en talan om utgivande av skadestånd, med tillämpning av artiklarna 178 och 215 andra stycket i EG-fördraget, för den skada sökandena har lidit på grund av att de har varit förhindrade att saluföra mjölk med tillämpning av rådets förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984 om allmänna tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i rådets förordning (EEG) nr 804/68 inom sektorn för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 90, s. 13), som kompletterats genom kommissionens förordning (EEG) nr 1371/84 av den 16 maj 1984 (EGT L 132, s. 11) och senare ändrats genom rådets förordning (EEG) nr 764/89 av den 20 mars 1989 (EGT L 84, s. 2),

meddelar

FÖRSTAINSTANSRÄTTEN
(första avdelningen i utökad sammansättning)

sammansatt av ordföranden A. Saggio samt domarna C. P. Briët, A. Kalogeropoulos, V. Tiili och R. M. Moura Ramos,

justitiesekreterare: byrådirektören A. Mair,

med hänsyn till det skriftliga förfarandet och efter det muntliga förfarandet den 13 mars 1997,

följande

Dom

Tillämpliga bestämmelser

1 För att minska ett överskott av mjölkproduktion inom gemenskapen antog rådet förordning (EEG) nr 1078/77 av den 17 maj 1977 om införande av ett bidragssystem för avstående från saluförande av mjölk och mjölkprodukter och för omställning av mjölkkobesättningar (EGT L 131, s. 1, nedan kallad förordning nr 1078/77). I denna förordning erbjöds producenter ett bidrag i utbyte mot ett skriftligt åtagande att avstå från saluförande av mjölk eller att ställa om besättningarna under en period av fem år.

2 För att komma till rätta med ett bestående produktionsöverskott antog rådet förordning (EEG) nr 856/84 av den 31 mars 1984 (EGT L 90, s. 10) om ändring av rådets förordning (EEG) nr 804/68 av den 27 juni 1968 om den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 148, s. 13, nedan kallad förordning nr 804/68). I den nya artikel 5c i denna förordning infördes en "tilläggsavgift" för de kvantiteter mjölk som levereras av producenter och som överstiger en "referenskvantitet".

3 I rådets förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984 om allmänna tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i rådets förordning nr 804/68

inom sektorn för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 90, s. 13, nedan kallad förordning nr 857/84; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå) fastställdes en referenskvantitet för varje producent på grundval av den produktion som levererats under ett visst referensår.

4 I sina domar av den 28 april 1988 i mål 120/86, Mulder (Rec. 1988, s. 2321, nedan kallad domen Mulder I) och i mål 170/86, von Deetzen (Rec. 1988, s. 2355) ogiltigförklarade domstolen förordning nr 857/84, sådan den kompletterats genom kommissionens förordning (EEG) nr 1371/84 av den 16 maj 1984 om tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i rådets förordning nr 804/68 (EGT L 132, s. 11, nedan kallad förordning nr 1371/84; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå) med anledning av att principen om berättigade förväntningar hade åsidosatts.

5 För att rätta sig efter dessa domar antog rådet förordning (EEG) nr 764/89 av den 20 mars 1989 om ändring av förordning nr 857/84 (EGT L 84, s. 2, nedan kallad förordning nr 764/89; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå). Med tillämpning av denna ändringsförordning erhöll de producenter som åtagit sig vissa skyldigheter i fråga om att avstå från saluförande eller omställning en "särskild" referenskvantitet (också kallad kvot). Dessa producenter kallas SLOM I-producenter.

6 För att en särskild referenskvantitet skulle tilldelas krävdes att ett flertal villkor var uppfyllda. Referenskvantiteten var dessutom begränsad till 60 procent av den kvantitet mjölk eller mjölkekvivalenter som producenten sålde under den tolvmånadersperiod som föregick ansökan om bidrag för att avstå från saluförande eller att ställa om produktionen.

7 Vissa av dessa villkor och begränsningen av den särskilda referenskvantiteten till 60 procent ogiltigförklarades av domstolen genom domarna av den 11 december 1990 i mål C-189/89, Spagl (Rec. 1990, s. I-4539) och i mål C-217/89, Pastätter (Rec. 1990, s. I-4585).

8 Till följd av dessa domar antog rådet förordning (EEG) nr 1639/91 av den 13 juni 1991 om ändring av förordning nr 857/84 (EGT L 150, s. 35, nedan kallad förordning nr 1639/91; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå). Genom denna förordning tilldelades de berörda producenterna en särskild referenskvantitet. Dessa producenter kallas SLOM II-producenter.

9 I artikel 3a.1 andra strecksatsen i förordning nr 857/84, införd genom förordning nr 764/89, formulerades för övrigt en så kallad antikumulationsregel. Enligt denna kunde de som hade övertagit ett bidrag för att avstå från saluförande bara komma i åtnjutande av en särskild referenskvantitet om de inte tidigare, för annan mark som inte var föremål för ett åtagande att avstå från saluförande eller att ställa om produktionen, erhållit en referenskvantitet enligt artikel 2 i förordning nr 857/84. De producenter som nekades en referenskvantitet med hänvisning till att en sådan kvantitet redan hade tilldelats dem för annan mark kallas SLOM III-producenter.

10 Även antikumulationsregeln i artikel 3a.1 andra strecksatsen i förordning nr 857/84 ogiltigförklarades av domstolen genom dom av den 3 december 1992 i mål C-264/90, Wehrs (Rec. 1992, s. I-6285) med anledning av att principen om skydd för berättigade förväntningar hade åsidosatts.

11 För att rätta sig efter denna dom antog rådet förordning (EEG) nr 2055/93 av den 19 juli 1993 om tilldelning av en särskild referenskvantitet till vissa producenter av mjölk och mjölkprodukter (EGT L 187, s. 8, nedan kallad förordning nr 2055/93). I denna förordning tilldelades de producenter som hade övertagit ett bidrag för avståndet från saluförande och som hade uteslutits från den förmån som föreskrivs i artikel 3a i förordning nr 857/84 — eftersom de redan hade fått en referenskvantitet i enlighet med artikel 2 eller 6 i den sistnämnda förordningen — en särskild referenskvantitet.

12 En av de producenter som låg bakom den talan som genom domen Mulder I utmynnade i ogiltigförklaringen av förordning nr 857/84 hade under tiden, tillsammans med andra producenter, väckt talan mot rådet och kommissionen om ersättning för den skada han lidit på grund av att han inte hade beviljats en referenskvantitet enligt denna förordning.

13 Genom dom av den 19 maj 1992 i de förenade målen C-104/89 och C-37/90, Mulder m. fl. mot rådet och kommissionen (Rec. 1992, s. I-3061, nedan kallad domen Mulder II) fastställde domstolen att gemenskapen var ansvarig för denna skada och anmodade parterna att komma överens om ersättningsbeloppets storlek, med förbehåll för att domstolen annars skulle besluta i frågan.

14 Av denna dom följer att varje producent som uteslutande på grund av sitt åtagande att avstå från saluförande eller att ställa om produktionen hindras från att saluföra mjölk i princip har rätt att erhålla ersättning för sin skada. Domstolen fränkände emellertid gemenskapen ansvar för begränsningen av den särskilda referenskvantiteten till 60 procent av den kvantitet mjölk som producenten sålde under den tolvmånadersperiod som föregick ansökan om bidrag, vilken hade ogiltigförklarats i domarna i de ovannämnda målen Spagl och Pastätter. Domstolen ansåg att denna begränsning inte utgjorde en tillräckligt klar överträdelse av en överordnad rättsregel för att gemenskapen skulle vara skadeståndsskyldig gentemot producenterna.

15 Med anledning av det stora antalet berörda producenter och inför svårigheten att förhandla fram individuella lösningar offentliggjorde rådet och kommissionen den 5 augusti 1992 meddelande 92/C 198/04 (EGT C 198, s. 4, nedan kallat meddelandet eller meddelandet av den 5 augusti 1992; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå). Efter att ha erinrat om konsekvenserna av domen Mulder II och i syfte att ge denna full verkan, uttryckte institutionerna sin avsikt att anta närmare tillämpningsföreskrifter om ersättning till de berörda producenterna. Institutionerna åtog sig att tills dessa föreskrifter antogs gentemot varje ersättningsberättigad producent avstå från att åberopa den preskription som följer av artikel 43 i stadgan (EEG) för domstolen (nedan kallad stadgan). Åtagandet var emellertid underordnat villkoret att rätten till ersättning ännu inte skulle vara preskriberad den dag då meddelandet offentliggjordes eller den dag då producenten hade hänvänt sig till en av institutionerna.

16 Till följd av meddelandet av den 5 augusti 1992 antog rådet förordning (EEG) nr 2187/93 av den 22 juli 1993 om ett erbjudande om ersättning till vissa producenter av mjölk och mjölkprodukter som tillfälligt har varit förhindrade att utöva sin verksamhet (EGT L 196, s. 6, nedan kallad förordning nr 2187/93; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå).

Bakgrund till tvisten

17 Friedhelm Quiller och Johann Heusmann, mjölkproducenter i Tyskland, erhöll den 2 april 1984 i enlighet med artikel 2 i förordning nr 857/84 ursprungliga referenskvantiteter, det vill säga mjölkkvantiteter som var befriade från den tilläggsavgift som föreskrivs i artikel 5c i förordning nr 804/68, för de jordbruksföretag de var ägare till i Lienen respektive Loxstedt (Tyskland). Dessa kvantiteter uppgick till 142 000 respektive 536 700 kg.

18 År 1978 arrenderade Friedhelm Quiller ett annat jordbruksföretag tillhörande Friedrich Beckmann. Denne hade inom ramen för förordning nr 1078/77 åtagit sig att avstå från saluförande under perioden från och med den 1 juni 1978 till och med den 31 maj 1983 och hade mottagit motsvarande bidrag för detta avstående på grundval av en kvantitet om 32 642 kg mjölk. Genom en förklaring av den 26 oktober 1978, i enlighet med artikel 6 i förordning nr 1078/77, åtog sig sökanden i sin egenskap av arrendator av Friedrich Beckmanns jordbruksföretag (nedan kallat jordbruksföretaget Beckmann) att i fortsättningen fullgöra de åtaganden som denne hade gjort.

19 År 1988 ärvde Friedhelm Quillers hustru jordbruksföretaget Beckmann. Sedan dess driver Friedhelm Quiller detta med "nyttjanderätt".

20 Friedhelm Quiller erhöll år 1984 inte någon referenskvantitet för jordbruksföretaget Beckmann, eftersom de åtaganden han hade gjort avsåg det referensår som erhölls med tillämpning av förordning nr 857/84. Han förhindrades således att återuppta saluförandet av mjölk som producerades i detta jordbruksföretag.

21 Johann Heusmanns hustru äger ett mjölkproducerande jordbruksföretag i Bramel (Tyskland) (nedan kallat jordbruksföretaget Bramel) som år 1980 drevs av hennes far, Kriegs. Denne hade under detta år inom ramen för förordning nr 1078/77 gjort ett åtagande att avstå från saluförande som löpte fram till den 9 oktober 1985. I gengäld för detta beviljades han den 8 juli 1980 ett bidrag för att avstå från saluförande på grundval av en kvantitet av 263 104 kg mjölk.

22 Den 1 augusti 1980 övertog Johann Heusmann driften av den mark som Kriegs tidigare hade brukat och dennes åtagande att avstå från saluförande.

23 När detta åtagande upphörde den 9 oktober 1985 erhöll han inte någon referenskvantitet för jordbruksföretaget Bramel, eftersom åtagandet avsåg det referensår som erhölls med tillämpning av förordning nr 857/84. Han förhindrades således att återuppta saluförandet av mjölk som producerades i detta jordbruksföretag.

24 Till följd av domen i det ovannämnda målet Wehrs erhöll sökandena särskilda referenskvantiteter av de tyska myndigheterna. Friedhelm Quiller erhöll den 2 december 1993 en kvantitet av 27 746 kg mjölk. Johann Heusmann erhöll den 1 februari 1993 en kvantitet av 223 638 kg.

Förfarandet

25 I en skrivelse till kommissionen den 12 januari 1994 begärde Friedhelm Quiller ersättning för den skada han lidit genom att han inte hade kunnat leverera mjölk under perioden från och med den 1 april 1984 till och med den 29 juli 1993, vilket var datumet för offentliggörandet av förordning nr 2055/93. Den 29 mars 1994 svarade kommissionen att den inte hade möjlighet att tillerkänna honom ersättning.

26 Den 24 maj 1994 väckte han talan i det första av de ifrågavarande målen, vilken registrerades som T-195/94.

27 I skrivelser till kommissionen och till rådet den 11 april 1991 begärde herr och fru Heusmann ersättning för den skada de lidit genom att de inte hade kunnat leverera

mjölk under perioden från och med den 9 oktober 1985 till och med april månad 1991, på grund av avslaget på deras begäran om tilldelning av en referenskvantitet för jordbruksföretaget Bramel. Genom skrivelser av den 2 respektive den 15 maj 1991, som mottogs den 7 respektive den 17 maj, svarade institutionerna att förutsättningarna för gemenskapens ansvar inte var uppfyllda.

28 I en skrivelse till kommissionen den 13 januari 1994 bad Johann Heusmann denna institution precisera huruvida dess utfästelse att inte göra gällande preskription gällde fram till publiceringen av den dom som domstolen skulle meddela om ersättningsbeloppets storlek. Den 29 mars 1994 svarade kommissionen att den inte hade möjlighet att tillerkänna honom ersättning.

29 Den 1 juni 1994 väckte han talan i det andra av de ifrågavarande målen, vilken registrerades som T-202/94.

30 Genom beslut av den 31 augusti 1994 förenade förstainstansrätten målen T-195/94 och T-202/94 med avseende på det skriftliga och muntliga förfarandet samt domen.

31 Det skriftliga förfarandet i de båda målen avslutades den 10 maj 1995 sedan duplik inkommit.

32 I skrivelse av den 22 januari 1996 upplyste Johann Heusmann förstainstansrätten om att han själv och hans hustru, genom en handling upprättad inför notarius publicus den 16 juni 1995, hade överlåtit sitt jordbruksföretag till sonen, Jan Heusmann, med verkan från och med den 1 juni 1995. Till följd av detta avtal hade äganderätten till en del av den mark som tillhörde jordbruksföretaget Bramel överförts till Jan Heusmann, medan han för den resterande delen tilldelades en nyttjanderätt på tio år. Genom avtalet överlät makarna även sina rättigheter gentemot kommissionen till sonen.

33 Till följd härav begärde sökanden att yrkandena i hans ansökan skulle ändras på så sätt att utbetalningen av den begärda ersättningen skulle verkställas till förmån för Jan Heusmann.

34 Genom skrivelse av den 29 februari 1996 förklarade sig svarandena inte ha något att erinra mot den av sökanden begärda ändringen.

Parternas yrkanden

35 I mål T-195/94 har sökanden yrkat att förstainstansrätten skall

— förplikta svarandena att solidariskt till honom utge ersättning med 61 573,60 DM, tillsammans med 8 procents ränta på detta belopp från och med den 19 maj 1992, för den skada han lidit mellan den 2 april 1984 och den 29 juli 1993,

— förplikta svarandena att solidariskt ersätta rättegångskostnaderna.

36 I sin replik har han även yrkat ersättning av svarandena för kostnaderna för ett sakkunnigutlåtande av den 9 mars 1995 och som fogats till akten.

37 I mål T-202/94 har sökanden yrkat att förstainstansrätten skall

— förplikta svarandena att solidariskt till honom utge ersättning med 600 924 DM, tillsammans med 8 procents ränta på detta belopp från och med den 19 maj 1992, för den skada han lidit mellan den 9 oktober 1985 och den 1 februari 1993,

— förplikta svarandena att solidariskt ersätta rättegångskostnaderna.

38 I sin replik har han även yrkat ersättning av svarandena för kostnaderna för ett sakkunnigutlåtande från februari 1995 och som fogats till repliken.

39 I sin skrivelse av den 22 januari 1996 ändrade han för övrigt sina yrkanden på så sätt att utbetalningen av den begärda ersättningen skulle verkställas till förmån för Jan Heusmann.

40 Svarandena har yrkat att förstainstansrätten skall

— avvisa talan eller, i andra hand, ogilla densamma,

— förplikta sökandena att ersätta rättegångskostnaderna.

Upptagande till sakprövning av mål T-195/94

Parternas argumentering

41 Svarandena har gjort gällande att ansökan, som begränsar sig till att hänvisa till förordning nr 2187/93 och inte innehåller några relevanta grunder, skall avvisas, eftersom den strider mot artikel 44.1 c i rättegångsreglerna. Bland annat saknar ansökan en beräkning av utebliven vinst enligt de principer som fastställdes i domen Mulder II.

42 Sökanden har bestritt att ansökan skall avvisas på den grunden att den strider mot artikel 44 i rättegångsreglerna. Han har hävdat att det tvärtom i ansökan utförligt redogörs för den skada han åsamkats. Han har dessutom till ansökan fogat ett sakkunnigutlåtande, skrivelser och ett intyg från hushållningssällskapet i Westphalie-Lippe i syfte att bestyrka sanningshalten i hans påståenden beträffande jordbruksföretaget Beckmann.

Förstainstansrättens bedömning

43 Enligt artikel 44.1 c i rättegångsreglerna skall ansökan innehålla uppgifter om föremålet för talan samt en kortfattad framställning av grunderna för denna.

44 Dessa krav är uppfyllda i det aktuella fallet. Grunderna för talan framgår klart av ansökan och svarandeinstitutionerna har för övrigt de facto kunnat bemöta dem. Vad närmare beträffar det förhållande att beräkningen av den påstådda skadan uteslutande grundar sig på förordning nr 2187/93, som inte är tillämplig i det aktuella fallet, skall det noteras att ansökan innehåller upplysningar om den påstådda skadans karaktär och omfattning samt även dess samband med en gemenskapsrättsakt (domstolens dom av den 2 december 1971 i mål 5/71, Zuckerfabrik Schöppenstedt mot rådet, Rec. 1971, s. 975, 984, och förstainstansrättens dom av den 18 september 1996 i mål T-387/94, Asia Motor France m. fl. mot kommissionen, REG 1996, s. II-961, punkt 107) och att dessa upplysningar rättsenligt kompletterats i repliken.

45 Invändningen om att talan skall avvisas kan därför inte vinna bifall och talan kan tas upp till sakprövning.

Förekomsten och omfattningen av en rätt till skadestånd enligt artikel 215 i EG-fördraget

46 Till stöd för sina yrkanden har sökandena gjort gällande att förutsättningarna för gemenskapens utomobligatoriska ansvar är uppfyllda. I mål T-195/94 täcker detta ansvar den skada som uppstått under perioden från den 2 april 1984, det datum då förordning nr 857/84 trädde i kraft, till den 29 juli 1993, när förordning nr 2055/93 offentliggjordes. I mål T-202/94 täcker ansvaret den skada som uppstått under perioden från den 9 oktober 1985, det datum då åtagandet att avstå från salufö-rande beträffande jordbruksföretaget Bramel upphörde, till den 1 februari 1993, när sökanden erhöll en referenskvantitet för detta jordbruksföretag. Sökandena har även gjort gällande att deras rätt till ersättning inte har preskriberats.

47 Svarandena har bestritt att gemenskapen skulle ha något ansvar gentemot sökandena. De har gjort gällande att rätten till ersättning i vart fall är preskriberad.

1. *Förekomsten av gemenskapens skadeståndsskyldighet*

48 För att gemenskapen skall bli utomobligatoriskt skadeståndsskyldig för skada som orsakats av dess institutioner, enligt artikel 215 andra stycket i EG-fördraget, krävs att vissa förutsättningar är uppfyllda vad gäller det rättsstridiga handlande som gemenskapsinstitutionen läggs till last, den faktiska förekomsten av en skada samt kausalsambandet mellan det rättsstridiga handlandet och den åberopade skadan (se domstolens dom av den 17 december 1981 i de förenade målen 197/80, 198/80, 199/80, 200/80, 243/80, 245/80 och 247/80, Ludwigshafener Walzmühle m. fl. mot rådet och kommissionen, Rec. 1981, s. 3211, punkt 18, och förstainstansrättens dom av den 13 december 1995 i de förenade målen T-481/93 och T-484/93, Exporteurs in Levende Varkens m. fl. mot kommissionen, REG 1995, s. II-2941, punkt 80).

49 Beträffande ansvar på grund av en normativ rättsakt skall det handlande som läggs gemenskapen till last, enligt fast rättspraxis (se domstolens dom i det ovannämnda målet Zuckerfabrik Schöppenstedt mot rådet, punkt 11, av den 25 maj 1978 i de förenade målen 83/76, 94/76, 4/77, 15/77 och 40/77, Bayerische HNL m. fl. mot rådet och kommissionen, Rec. 1978, s. 1209, punkt 4, förstainstansrättens dom av den 15 april 1997 i mål T-390/94, Schröder m. fl. mot kommissionen, REG 1997, s. II-501, punkt 52), utgöra en överträdelse av en överordnad rättsregel om skydd för enskilda. Har institutionen antagit rättsakten inom ramen för ett vidsträckt utrymme för skönsmässig bedömning, vilket är fallet när det gäller den gemensamma jordbrukspolitiken, måste denna överträdelse vara tillräckligt klar, det vill säga uppenbar och allvarlig (domstolens dom i det ovannämnda målet Bayerische HNL m. fl. mot rådet och kommissionen, punkt 6, av den 8 december 1987 i mål 50/86, Grands moulins de Paris mot EEG, Rec. 1987, s. 4833, punkt 8, och domen Mulder II, punkt 12, förstainstansrättens dom av den 14 september 1995 i de förenade målen T-480/93 och T-483/93, Antillean Rice Mills m. fl. mot kommissionen, REG 1995, s. II-2305, punkt 194).

50 Det skall därför undersökas om dessa förutsättningar är uppfyllda i det aktuella fallet.

Överträdelse av en överordnad rättsregel

Parternas argumentering

51 Sökandena har gjort gällande att domstolen i domen i det ovannämnda målet Wehrs (punkt 13—15) ansåg att SLOM III-producenternas berättigade förväntningar hade åsidosatts. En producent som övertar ett åtagande att avstå från saluförande och den som själv gör ett sådant åtagande kan inte behandlas olika. Om sökandena hade kunnat förutse att de skulle förhindras att producera mjölk, skulle de inte ha övertagit de åtaganden att avstå från saluförande som gjorts av Beckmann respektive Kriegs. Det reducerade pris till vilket de övertog de omtvistade jordbruksföretagen tog endast hänsyn till den period som omfattades av åtagandet att avstå från saluförande eller att ställa om produktionen.

52 Svarandena har gjort gällande att sökandena frivilligt övertog de jordbruksföretag som var föremål för åtagande att avstå från saluförande. De kan därför inte hävda, trots domen i det ovannämnda målet Wehrs, att vägran att tilldela de ifrågavarande jordbruksföretagen en referenskvantitet utgör ett åsidosättande av deras berättigade förväntningar. Enligt fast rättspraxis kan inte ekonomiska aktörer som, till följd av ett incitament från gemenskapen, har upphört med sin produktion under en given period, vid denna periods slut åläggas restriktioner som specifikt drabbar dem av den anledningen att de har kommit i åtnjutande av de möjligheter som gemenskapslagstiftningen erbjudit. Till skillnad från de första jordbrukare som åtagit sig att avstå från saluförande har emellertid inte SLOM III-producenterna stimulerats att göra ett sådant åtagande genom en gemenskapsrättsakt. Under alla omständigheter reflekterar det reducerade priset till vilket dessa producenter övertagit sina respektive jordbruksföretag den ekonomiska risk som är förknippad med en eventuell vägran att tilldela dem en referenskvantitet.

Förstainstansrättens bedömning

53 Domstolen slog i punkt 13 och 14 i domen i det ovannämnda målet Wehrs fast att SLOM III-producenterna rätteligen kunde förvänta sig att inte behöva underkastas ett sådant system som följde av antikumulationsregeln i förordning nr 857/84.

I punkt 15 i domen ogiltigförklarade domstolen denna regel med anledning av att principen om berättigade förväntningar hade åsidosatts. Den hade dessförinnan, i domen Mulder II (punkt 15), erinrat om att denna princip utgör en överordnad rättsregel om skydd för enskilda.

54 Eftersom antikumulationsbestämmelsen har tillämpats på sökandena, vilket på intet sätt har ifrågasatts, syftar svarandenas argumentering till att återuppväcka en fråga som redan varit föremål för bedömning i Wehrs. Den måste således förkastas.

55 Vad i synnerhet beträffar svarandenas argument att SLOM III-producenterna inte har stimulerats att åta sig att avstå från saluförande genom en gemenskapsrättsakt skall det understrykas, vilket domstolen gjorde i domen i det ovannämnda målet Wehrs (punkt 13—15), att de aktuella producenternas berättigade förväntningar har åsidosatts om de, vid upphörandet av ett åtagande att avstå från saluförande som de har övertagit, åläggs restriktioner som specifikt drabbar dem på grund av detta åtagande.

56 Svarandenas argument beträffande det reducerade pris till vilket de med SLOM-åtaganden belastade jordbruksföretagen övertogs skall också förkastas. Under normala förhållanden på marknaden är denna prisreduktion, precis som sökandena har påstått, enbart en följd av att man tar hänsyn till den minskning av värdet på den aktuella marken som motsvarar den period som omfattas av åtagandet att avstå från saluförande eller att ställa om produktionen.

57 Det konstateras således att en överordnad rättsregel har överträtts i det aktuella fallet.

Förekomsten av ett tillräckligt klart åsidosättande av principen om skydd för berättigade förväntningar

58 Ett tillräckligt klart åsidosättande av en överordnad rättsregel föreligger när institutionerna på ett uppenbart och allvarligt sätt överträder gränserna för sitt utrymme för skönsmässig bedömning utan att göra gällande ett överordnat allmänt intresse. Det framgår av fast rättspraxis att en sådan överträdelse föreligger när gemenskapslagstiftaren underlåter att ta hänsyn till en klart avgränsad kategori av ekonomiska aktörer, särskilt om den vidtagna åtgärden är oförutsebar och överskrider gränserna för vad som kan anses vara normala ekonomiska risker (domen Mulder II, punkterna 16 och 17; se även domstolens dom av den 4 oktober 1979 i mål 238/78, Ireks-Arkady mot rådet och kommissionen, Rec. 1979, s. 2955, punkt 11).

59 Det skall därför undersökas huruvida dessa omständigheter är för handen i det aktuella fallet.

a) Underlåtenhet att ta hänsyn till en klart avgränsad kategori av ekonomiska aktörer.

Parternas argumentering

60 Sökandena har gjort gällande att SLOM III-producenterna är i precis samma ställning som SLOM I- och SLOM II-grupperna. På samma sätt som de sistnämnda har de på grund av rättsstridiga förordningar varit uteslutna från varje återtilldelning av den kvantitet som deras åtagande att avstå från saluförande avsåg. De utgör dessutom en klart definierad kategori, vilkas namn framgår av de behöriga myndigheternas akter.

61 Genom att inte tilldela SLOM III-producenterna en referenskvantitet har gemenskapslagstiftaren, utan att åberopa ett överordnat allmänt intresse, helt och hållet förbisett situationen för en klart avgränsad kategori av ekonomiska aktörer.

I förordning nr 764/89 har den inte fattat något handelspolitiskt beslut, i den mening som avses i punkt 21 i domen Mulder II, beträffande SLOM III-producenterna. I denna förordning har rådet inte på något sätt tagit hänsyn till dessa producenters intressen, vilka således har behandlats på samma sätt som SLOM I- och SLOM II-producenterna behandlades i förordning nr 857/84 i dess ursprungliga lydelse.

62 Att inte tilldela SLOM III-producenterna en referenskvantitet är på intet sätt befogat. I motsats till vad svarandena påstår är inte det allmänna intresset av en stabil mjölkmarknad av beskaffenheten att motivera detta val, eftersom de kvantiteter mjölk som är nödvändiga för de berörda producenterna inte i sig äventyrar jämvikten på marknaden. Det förhållande att sökandena kom i åtnjutande av en referenskvantitet som tilldelades dem med stöd av artikel 2 i förordning nr 857/84 för ett jordbruksföretag som inte var föremål för ett åtagande att avstå från saluförande och att de av denna anledning inte var helt avskurna från möjligheten att producera mjölk har ingen betydelse i sammanhanget. Man skall i detta avseende endast ta hänsyn till SLOM-jordbruksföretaget och på detta tillämpa de kriterier som anges i domen Mulder II. Det förhållandet att sökandena hade producerat mjölk i ett annat jordbruksföretag visar att de önskade återuppta mjölkproduktionen i SLOM-jordbruksföretaget efter utgången av åtagandet att avstå från saluförande.

63 Svarandena har påstått att SLOM III-producenterna, till skillnad från SLOM I-producenterna, inte utgör en avgränsad kategori av ekonomiska aktörer. SLOM I-producenterna kan identifieras genom att de inte har levererat mjölk till följd av åtaganden som gjorts före den förordning som gått dem emot. SLOM III-producenterna kan identifieras genom att de har övertagit ett jordbruksföretag som varit föremål för ett åtagande. Detta övertagande kan emellertid ha skett såväl före som efter antagandet av förordning nr 857/84. Vid antagandet av denna har sökandena därför inte ingått i en avgränsad kategori av ekonomiska aktörer. Som svar på påståendet att SLOM III-producenterna har kunnat identifieras med hjälp av akterna hos de myndigheter som har beviljat bidrag för avstående från saluförande har svarandena gjort gällande att förekomsten av dessa register inte ändrar det

förhållande att övertagandet av åtaganden att avstå från saluförande har, de jure eller de facto, kunnat ske efter ikraftträdandet av förordning nr 857/84 och att producenterna vid denna tidpunkt inte utgjorde en avgränsad grupp.

64 Svarandena har gjort gällande att det inte har underlåtits att ta hänsyn till SLOM III-producenternas situation i bestämmelserna i förordning nr 764/89. Eftersom de har erhållit en referenskvantitet i enlighet med artikel 2 i förordning nr 857/84 har dessa producenter inte helt och stadigvarande utestängts från marknaden och kunde upprätthålla sin produktion trots det förhållande att de inte hade någon referenskvantitet för SLOM-jordbruksföretaget. Gemenskapen kan således inte hållas ansvarig för att SLOM III-producenterna inte har tilldelats någon referenskvantitet genom förordningarna nr 857/84 och nr 754/89. I motsats till vad sökandena har påstått i sina repliker avser de förutsättningar för ansvar som framställs i domen Mulder II (punkt 17) endast det fall då de berörda producenterna helt och hållet utesluts från saluförande av mjölk. Införandet av antikumulationsregeln har för övrigt inte lett till diskriminering av SLOM III-producenterna i förhållande till SLOM I- och SLOM II-producenterna utan har helt enkelt inte förbättrat deras situation.

65 Med hänsyn tagen till det känsliga läget på marknaden för mjölkprodukter och till det förhållande att SLOM III-producenterna i den situation sökandena befann sig i har kunnat fortsätta att producera i det företag som inte var ett SLOM-jordbruk, har svarandena, med hänsyn till sitt utrymme för skönsmässig bedömning, inte fattat ett beslut som är uppenbart rättsstridigt när de har gjort en skillnad mellan de båda grupperna. Institutionerna har tagit hänsyn till ett överordnat allmänt intresse när de vägrade att bevilja referenskvantiteter till SLOM III-producenterna. Vid antagandet av förordning nr 764/89 har de gjort ett handelspolitiskt val som gick ut på att inte tilldela SLOM III-producenterna sådana kvantiteter i syfte att inte äventyra stabiliteten på mjölkmarknaden. Detta val har inte inneburit att gränserna för det utrymme för skönsmässig bedömning som de hade på detta område har överskridits. Eftersom de berörda producenterna redan hade erhållit en ursprunglig referenskvantitet befann de sig i en särskild situation som motiverade en annorlunda behandling. Dessa skäl framgår klart av det andra, det tredje och det femte övervägandet i förordning nr 764/89. Lagstiftaren har gjort en bedömning av motstående intressen och har förbehållit tilldelningen av en referenskvantitet till de producenter som inte tidigare erhållit en sådan.

Förstainstansrättens bedömning

66 SLOM III-producenter är sådana producenter som inte direkt har anslutit sig till det system som föreskrevs i förordning nr 1078/77 utan har övertagit ett jordbruksföretag vars tidigare brukare gjorde detta åtagande. Även om det system till vilket de var anslutna, i förhållande till förordning nr 857/84, är detsamma som för andra SLOM-producenter, har deras situation denna särprägel vilket skiljer dem från övriga producenter. På grund av detta särdrag var de SLOM-producenter som, till följd av förordning nr 764/89, var fortsatt berövade en särskild referenskvantitet. Det var inte förrän vid denna rättsakts ikraftträdande som grunden för det system som tillämpades på dem ändrades, men deras ställning som producenter särskiljer sig från den dag då de övertog de jordbruksföretag som var belastade med åtaganden gjorda inom ramen för förordning nr 1078/77.

67 Svarandenas argument att den formella identifieringen av kategorin måste ske före den ogiltigförklarade regleringen saknar grund. Även om detta förvisso var fallet för de SLOM I-producenter som hade gjort ett åtagande att avstå från saluförande före antagandet av förordning nr 857/84, som avsåg deras situation, utesluter inte det förhållande att, efter de successiva ändringarna av denna förordning, en enda restkategori behölls, på så sätt att det var på denna enda kategori det gamla gemensamma systemet fortfarande var tillämpligt, att denna kategori skall tillerkännas en särskild status.

68 SLOM I- och SLOM II-producenterna utgjorde dessutom, vilket framgår av domarna Mulder I och Mulder II, en avgränsad kategori av producenter. Eftersom SLOM III-producenterna kännetecknades av det förhållande att de fram till år 1993 förblev i samma situation som de andra grupperna, utgör de på samma sätt som de sistnämnda en avgränsad kategori till vilken en referenskvantitet inte har beviljats i strid med en överordnad rättsregel (se ovan punkt 53).

69 Slutligen skall det argument förkastas som svarandena har fört fram om att det i det aktuella fallet inte var fråga om en total utestängning, eftersom SLOM III-

producenterna kunde fortsätta att producera i sina ursprungliga jordbruksföretag. Eftersom resonemanget tar sikte på det förhållande att dessa producenter inte helt hade förhindrats att saluföra mjölk, borde institutionerna således ta hänsyn till det existerande sambandet mellan de referenskvantiteter som tillkom det ursprungliga jordbruksföretaget och de som tillkom SLOM-jordbruksföretaget. Genom att inte ta detta samband i beaktande vid bedömningen av var och en av dessa producenter har svarandena godtyckligt och på ett differentierat sätt beträffande var och en av SLOM III-producenterna delat upp den börda som följer av den "tvingande nödvändigheten av att inte äventyra den bräckliga stabilitet som för närvarande råder på marknaden för mjölkprodukter" (femte övervägandet i förordning nr 764/89). Den påstått nödvändiga ekonomiska uppoffringen för att uppnå detta allmänna intresse har under dessa omständigheter fördelats på ett objektivt orättvist sätt. Institutionerna har således gått utanför det utrymme för skönsmässig bedömning som de förfogar över i detta avseende.

b) Oförutsebarheten av den vidtagna åtgärden och överskridande av gränserna för normalt ekonomiskt risktagande

Parternas argumentering

70 Sökandena har påstått att de ekonomiska uppoffringar som de har ålagts genom att förnekas en referenskvantitet har överskridit de gränser som lagts fast i rättspraxis, bland annat i domen Mulder II. De har gjort gällande att den skada de lidit under åren 1984 till 1993 har varit avsevärd med tanke på de referenskvantiteter de erhöll till följd av domen i det ovannämnda målet Wehrs (se ovan punkt 11). De skäl som föranledde domstolen att i domen Mulder II frånkänna skadeståndsskyldighet beträffande särskilda referenskvantiteter begränsade till 60 procent genom förordning nr 764/89 gör sig därför inte gällande i det aktuella fallet.

71 Sökanden i mål T-195/94 har gjort gällande att den särskilda referenskvantitet som tilldelades honom år 1993 enligt SLOM III-systemet utgjorde 23,94 procent av den ursprungliga referenskvantiteten (se ovan punkt 18). Han har poängterat att om den begärda ersättningen inom ramen för detta förfarande beräknas utifrån domen Mulder II uppgår denna procentsats till 26,3 procent.

72 I mål T-202/94 har sökanden gjort gällande att den särskilda referenskvantitet som han borde ha tilldelats i enlighet med SLOM III-systemet, beräknad enligt de kriterier som fastställdes i domen Mulder II, utgjorde 31,4 procent av den ursprungliga referenskvantiteten (se ovan punkt 21). I sin replik har han påstått att den särskilda referenskvantitet som faktiskt tilldelades utgjorde 41,67 procent men att denna procentsats, när hänsyn tas till de minskningar som referenskvantiteten har undergått på grund av den tillämpliga lagstiftningens effekter, uppgår till 45,55 procent eller 49 procent av den ursprungliga referenskvantiteten.

73 Enligt svarandena var det förhållande att sökandena förhindrades att återuppta produktionen inte oförutsebart, i synnerhet vad beträffar mål T-195/94, där sökanden hade erhållit sin nyttjanderätt efter antagandet av förordning nr 857/84. Omöjligheten att återuppta produktionen har för övrigt inte överskridit gränserna för normalt ekonomiskt risktagande. I detta avseende förblir den referenskvantitet som sökandena har förvägrats mindre än 40 procent av summan av de ursprungliga och särskilda referenskvantiteter som är i fråga. Domstolen medgav emellertid i domen Mulder II att gemenskapen inte kunde hållas ansvarig till följd av en nedsättning som understeg 40 procent av SLOM-referenskvantiteten. Situationen för dessa producenter motsvarar i själva verket den situation där, enligt domen Mulder II, gemenskapens ansvar var uteslutet vad avser den regel om 60 procent som föreskrivs i artikel 3a.2 i förordning nr 857/84, som ändrats genom förordning nr 764/89.

Förstainstansrättens bedömning

74 Sökandena har, i likhet med alla SLOM III-producenter, varit helt förhindrade att saluföra mjölk i sina SLOM-jordbruksföretag under perioden mellan upphörandet av det åtagande som gjorts inom ramen för förordning nr 1078/77 och den tidpunkt då de till följd av domen i det ovannämnda målet Wehrs erhöll en särskild referenskvantitet. Eftersom vägran att tillerkänna dem en referenskvantitet inträffade i april 1984 och i oktober 1985 och denna kvantitet inte tilldelades dem förrän i december och i februari 1993, är det klarlagt att sökandena har fått utstå en uppoffring av avsevärd betydelse.

75 I motsats till vad svarandena har påstått var denna uppoffring på intet sätt förutsebar och inte heller inom gränserna för sådant normalt risktagande som är förenat med den ekonomiska verksamheten i fråga.

76 Vad beträffar skadans oförutsebarhet skall det noteras att sökandena, som är SLOM III-producenter, befann sig i samma ställning som SLOM I-producenter, eftersom det på grund av tillämpningen av förordning nr 857/84, i förhållande till det jordbruksföretag som var föremål för åtagande att avstå från saluförande, var fråga om en total och permanent utestängning från tilldelning av en referenskvantitet (domen Mulder II, punkt 17). Domstolen slog således fast att SLOM I- och SLOM III-producenterna var offer för en restriktion som särskilt drabbade dem i anledning av detta åtagande (se domarna i de ovannämnda målen Mulder I, punkt 24, och Wehrs, punkt 13).

77 Samma konstaterande måste göras här även om den rättsliga grunden för sökandenas bedrivande av verksamhet i SLOM-jordbruksföretaget ändrades efter det att förordning nr 764/89 trädde i kraft. Eftersom åtagandena att avstå från saluförande övertogs före detta datum har producenterna med berättigande kunnat förvänta sig att återuppta saluförandet vid dessa åtagandens slut (se dom i det ovannämnda målet Wehrs, punkt 13).

78 Vad beträffar överskridandet av gränserna för normalt ekonomiskt risktagande erinras det om att domstolen i domen Mulder II (punkt 17) slog fast att gemenskapens skadeståndsskyldighet uppkom genom det förhållande att ingen referenskvantitet hade föreskrivits beträffande SLOM I-producenterna, vilket fick till följd att de helt och hållet förhindrades att producera. Däremot bedömdes det fallet, att det för SLOM II-producenterna föreskrevs en referenskvantitet reducerad till 60 procent av den kvantitet som normalt tillkom producenterna, inte vara ansvarsgrundande.

79 Som visats ovan (se ovan punkt 76) liknar sökandenas situation den situation som gällde för SLOM I-producenterna, eftersom de helt och hållet har förhindrats att producera på den mark som belastats av det åtagande de har övertagit.

80 Dessutom, och i motsats till vad svarandena har gjort gällande, medför flera faktorer att sökandenas ställning skiljer sig från SLOM II-producenternas.

81 Förstainstansrätten noterar i detta avseende att den skada det var fråga om i domen Mulder II i sin helhet redan hade förverkligats vid den tidpunkt då domstolen uttalade sig om rätten till ersättning. Saluförandet av mjölk hade varit omöjligt i samtliga SLOM-jordbruksföretag under en period mellan tillämpningen av förordning nr 857/84, i dess ursprungliga lydelse, och dagen för ikraftträdandet av förordning nr 764/89 (se ovan punkt 5). Mellan detta sistnämnda datum och den tidpunkt när förordning nr 1639/91 började tillämpas fick SLOM I- och II-producenterna uppleva att saluförandet av deras produkter minskades till 60 procent av den ursprungliga referenskvantiteten (se ovan punkt 6). De erhöll slutligen en fullständig referenskvantitet först genom förordning nr 1639/91 (se ovan punkt 8).

82 På grund härav fränkände domstolen i domen Mulder II gemenskapen skadeståndsskyldighet endast beträffande en begränsning (till 60 procent), som var begränsad i tiden (till cirka två år), av kvantiteten mjölk som fick levereras eller säljas under de tolv månader som föregick åtagandet att avstå från saluförande eller att ställa om produktionen. Situationen med total eller partiell förlust kunde således pågå upp till sju år, mellan slutet av de första åtagandena som gjordes inom ramen för förordning nr 1078/77 eller antagandet av förordning nr 857/84 och ikraftträdandet av förordning nr 1639/91. SLOM I- och SLOM II-producenterna fick således utstå en total utestängning under period på maximalt fem år, en utestängning för vilken gemenskapens skadeståndsskyldighet har slagits fast.

83 I det aktuella fallet fick sökandena, liksom alla SLOM III-producenter, utstå en total förlust av en referenskvantitet som tillkom dem (se dom i det ovannämnda

målet Wehrs). Denna förlust sträckte sig över perioden mellan den tidpunkt när förordning nr 857/84 började tillämpas på dem och tilldelningen av en referenskvantitet, som inte inträffade förrän efter domen i målet Wehrs, som meddelades den 3 december 1992.

84 Naturen hos och varaktigheten av den förlust av referenskvantitet som sökandena fått utstå är följaktligen faktorer som gör att deras situation skiljer sig från den situation som gällde för de producenter i förhållande till vilka gemenskapen inte befanns skadeståndsskyldig enligt domen Mulder II.

85 Denna förlust överskrider gränserna för vad som är normalt risktagande i den ekonomiska verksamhet som är i fråga och är sådan att den medför utomobligatorisk skadeståndsskyldighet för gemenskapen.

Förekomsten av skada och kausalsamband

86 Sökandena har gjort gällande att de har åsamkats skada, eftersom de är producenter som har förvägrats en referenskvantitet. Svarandena har bestritt förekomsten av sådan skada, eftersom sökandena inte har kunnat göra anspråk på en tilldelning av en referenskvantitet då de inte är producenter.

Parternas argumentering

87 Enligt sökandena framgår det av handlingarna från hushållningssällskapen i Westphalie-Lippe av den 19 juli 1991 och i Hannover av den 21 februari 1995 att de har lidit skada, eftersom de har fortsatt att driva SLOM-jordbruksföretag efter att ha övertagit de åtaganden att avstå från saluförande som belastade dem. Det var

endast det osäkra rättsläget som föranledde sökanden i mål T-202/94 att tillsammans med sin hustru lämna in en ansökan om en referenskvantitet.

88 I motsats till vad svarandena har gjort gällande är det ovidkommande att den särskilda referenskvantitet som ansöktes om avsåg det jordbruksföretag som inte var belastat av åtagandet att avstå från saluförande. Enligt domstolens rättspraxis är det tillräckligt för att en referenskvantitet åter skall tilldelas eller tilldelas slutligt att sökanden producerar denna kvantitet i sitt jordbruksföretag och att han fortsätter att inom ramen för detta driva, åtminstone till viss del, det jordbruksföretag som har belastats av ett åtagande att avstå från saluförande (domstolens dom av den 3 december 1992 i mål C-86/90, O'Brien, Rec. 1992, s. I-6251). Enligt artikel 9 d i rådets förordning (EEG) nr 3950/92 av den 28 december 1992 om införande av en tilläggsavgift inom sektorn för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 405, s. 1, nedan kallad förordning nr 3950/92) kan för övrigt ett jordbruksföretag inbegripa flera skilda produktionsenheter. Sökanden i mål T-202/94 hade för avsikt att utnyttja det tidigare SLOM-jordbruksföretaget för att producera mjölk när perioden för åtagandet att avstå från saluförande hade upphört. Det följer av det sakkunnigutlåtande som bifogades repliken att han faktiskt har gjort detta efter det att han tilldelats referenskvantiteten.

89 Svarandena har påstått att sökandena inte har åsamkat skada, oberoende av den antikumulationsregel som infördes genom förordning nr 764/89. De har inte haft någon rätt till tilldelning av en referenskvantitet, eftersom de inte var producenter i den mening som avses i artikel 3a.1 i förordning nr 857/84 och eftersom de inte har fört fram något som styrker att de haft denna egenskap.

90 I mål T-195/94 var det sökandens hustru, arvtagare till SLOM-jordbruksföretaget, som hade denna egenskap. Sökanden kan inte grunda sig på yttrandet från hushållningssällskapet i Westphalie-Lippe av den 19 juli 1991, eftersom hushållningssällskapet i detta helt enkelt upprepade vad man tidigare sagt. Hänvisningen till begreppet jordbruksföretag som definieras i förordning nr 3950/92 är inte heller avgörande. Detta begrepp grundar sig på idén om driften av en samling produktionsenheter. I det aktuella fallet gäller frågan emellertid om sökanden faktiskt drev SLOM-jordbruksföretaget.

91 I mål T-202/94 framgår det av yttrandet från hushållningssällskapet i Hannover av den 25 januari 1990 att det var sökandens hustru som ansökte om tilldelning av en referenskvantitet. Egenskapen av producent i den mening som avses i artikel 3a.1 i förordning nr 857/84 tillkommer således henne. Intyget från hushållningssällskapet i Hannover av den 21 februari 1995 som slog fast att sökanden hade egenskap av producent skingrar inte alla tvivel i detta avseende.

92 Under alla omständigheter och oberoende av antikumulationsregeln i artikel 3a.1 i förordning nr 857/84 har sökandena inte haft rätt till de särskilda referenskvantiteter som de har ansökt om hos tyska myndigheter, eftersom det av deras ansökningar framgår att de avsåg att producera dessa kvantiteter i sina ursprungliga jordbruksföretag och inte i de som de hade övertagit. Enligt regleringen i fråga (artikel 3a.1 första strecksatsen under b i förordningen) har de producenter som visar att de är i stånd att producera en särskild referenskvantitet i sitt jordbruksföretag rätt till denna. Detta bekräftas av domstolens dom av den 22 oktober 1991 i mål C-44/89, von Deetzen (Rec. 1991, s. I-5119, punkt 21), i vilken domstolen har bedömt att det förhållandet att det inte var möjligt att saluföra referenskvantiteterna inte kränkte producenternas berättigade förväntningar. Genom att producera kvantiteten i fråga i ett annat jordbruksföretag än det som var föremål för ett åtagande att avstå från saluförande har de försökt att överlåta denna kvantitet.

93 Sökandenas hänvisning till domen i det ovannämnda målet O'Brien är inte relevant. Denna dom gällde artikel 3a.3 i förordning nr 857/84 och inte artikel 3a.1. Domstolen bedömde att en producent bara kan göra anspråk på en särskild referenskvantitet om han fortsätter att driva det jordbruksföretag som var föremål för hans åtagande att avstå från saluförande. I det aktuella fallet gäller frågan emellertid huruvida sökandena verkligen drev SLOM-jordbruksföretaget och huruvida det var fråga om drift i den mening som avses i förordning nr 857/84, när detta jordbruksföretag inte längre användes för mjölkproduktion.

94 Svarandena har bestritt att det föreligger ett kausalsamband och har i samband med dupliken gjort gällande att sökanden i mål T-195/94 skulle ha kunnat erhålla en

ursprunglig referenskvantitet om han hade återupptagit mjölkleveranserna år 1983, efter det att åtagandet att avstå från saluförande hade upphört. Artikel 6.2 i förordning nr 1371/84 och den tyska lagstiftningen på området tillät nämligen beviljandet av en referenskvantitet till dessa producenter, beräknad med utgångspunkt i deras faktiska leveranser. Det förhållande att sökanden inte har erhållit denna kvantitet är således hans eget fel och det föreligger inte något kausalsamband mellan den skada han lidit och förordning nr 857/84.

Förstainstansrättens bedömning

95 Friedhelm Quiller och Johann Heusmann erhöll den 23 december 1993 respektive den 1 februari 1993 en särskild så kallad SLOM III-referenskvantitet från de behöriga nationella myndigheterna. Enligt artikel 1 i förordning nr 2055/93 skulle en sådan kvantitet beviljas de mjölkproducenter som tidigare hade förvägrats en referenskvantitet. Av detta följer att de behöriga nationella myndigheterna vid denna tidpunkt betraktade sökandena som producenter i de ifrågavarande jordbruksföretagen, i den mening som avses i gemenskapslagstiftningen, och att de följaktligen med tillämpning av förordning nr 857/84 hade förhindrats att saluföra mjölk. Detta bekräftas av intygen från hushållningssällskapen i Hannover och i Westphalie-Lippe av den 25 januari 1990 respektive den 19 juli 1991.

96 Vad beträffar svarandenas argument att sökandena själva bär ansvaret för den skada de lidit, eftersom de hade ansökt om referenskvantiteter för sina ursprungliga jordbruksföretag och inte för SLOM-jordbruksföretagen, skall det noteras att det av artikel 3a.1 i förordning nr 857/84, som ändrats genom förordning nr 764/89, följer att villkoren beträffande det konkreta sättet för produktionen av den särskilda referenskvantiteten, i synnerhet den som föreskrivs under b, förutsätter tilldelning av en sådan kvantitet. Dessa villkor är således endast tillämpliga för det fall producenten kan göra anspråk på en särskild referenskvantitet, vars tilldelning regleras i punkt 1 första och andra strecksatserna. Under alla omständigheter var sökandena uteslutna från en sådan tilldelning genom tillämpningen av antikumulationsregeln i andra strecksatsen i denna punkt, på grund av att de redan hade erhållit en referenskvantitet för sina ursprungliga jordbruksföretag.

97 Beträffande svarandenas argument i mål T-195/94 att det inte föreligger något kausalsamband mellan skadan och gemenskapens handlande skall det noteras att förordning nr 1371/84 inte trädde i kraft förrän den 18 maj 1984. Eftersom det åtagande som belastade sökandens mark upphörde den 31 maj 1983 kunde denne inte vid denna tidpunkt veta att ett återupptagande av produktionen berättigade honom till en referenskvantitet. Det var först vid ikraftträdandet av förordning nr 1371/84 som han kunde få vetskap om denna konsekvens. Institutionernas tolkning går således åter ut på att tillmäta sökandes beslut att inte återuppta produktionen år 1983 vissa konsekvenser som vid den tidpunkten inte var förutsebara. Detta argument skall således förkastas och förekomsten av ett kausalsamband kan i det aktuella fallet inte ifrågasättas.

98 Av vad som har anförts ovan följer att gemenskapen skall förklaras vara ansvarig för den skada som sökandena har lidit.

2. *Preskription*

99 Det skall därefter bedömas om och i vilken utsträckning sökandenas anspråk är preskriberade.

Parternas argumentering

100 Sökandena har påstått att preskriptionsfristen inte kan börja löpa vare sig från och med datumet då åtagandet att avstå från saluförande upphörde eller från och med den 2 april 1984, då förordning nr 857/84 trädde i kraft, vars tillämpning ligger till grund för skadan.

101 Även om de medgett att det var förordning nr 857/84 som orsakade skada för samtliga SLOM-producenter och att förordning nr 764/89 ytterligare förvärrade situationen för SLOM III-producenterna, har de gjort gällande att det var först när domen i det ovannämnda målet Wehrs meddelades, genom vilken förordning nr 764/89 ogiltigförklarades, som förutsättningarna enligt artikel 43 i stadgan var uppfyllda för dem. Bland dessa förutsättningar märks kännedom om olagligheten i den åtgärd som låg till grund för skadan, då denna åtgärd är en rättsregel. Det går i själva verket inte att kräva att en medborgare skall väcka talan om ersättning omedelbart efter antagandet av en rättsstridig förordning. Det osäkra rättsläget, presumtionen att förordning nr 857/84 var rättsenlig och framför allt behovet av att erhålla en särskild referenskvantitet förklarar varför en talan om ersättning inte väcktes. Sökanden i mål T-202/94 har emellertid medgett att han hade kunnat väcka talan när det åtagande som belastade hans SLOM-jordbruksföretag upphörde.

102 Sökandena har beträffande preskriptionsavbrottet gjort gällande att SLOM III-jordbrukarna inte borde behandlas annorlunda än SLOM I- och SLOM II-producenterna. Artikel 8 i förordning nr 2187/93 borde därför tillämpas på samma sätt på dem som för andra producenter. Även meddelandet av den 5 augusti 1992, genom vilket institutionerna avbröt preskriptionen, borde tillämpas på dem, vilket innebär att svarandena inte kan göra gällande preskription som grund för avvisning. Vid tidpunkten för detta meddelande hade sökandenas rättigheter ännu inte preskriberats, eftersom det var förordning nr 764/89 som gav upphov till skadan. Även i det tänkta fallet att preskriptionsfristen började löpa vid utgången av perioden för avstående från saluförande, skulle perioderna utan preskription börjat löpa den 5 augusti 1987, det vill säga fem år innan den 5 augusti 1992 när preskriptionen avbröts.

103 Sökanden i mål T-195/94 har gjort gällande att han i vart fall avbröt preskriptionen genom den skrivelse han sände till institutionerna den 12 januari 1994, vilken kommissionen besvarade den 29 mars 1994 med att avslå begäran om ersättning för den lidna skadan. I enlighet med artikel 43 i stadgan väcktes talan inom två månader från mottagandet av skrivelsen med avslag på sökandens begäran. Vid denna tidpunkt var de rättigheter som härrörde från förordning nr 764/89 ännu inte preskriberade.

104 Även sökanden i mål T-202/94 har påstått att preskriptionen i hans fall avbröts genom hans skrivelse till institutionerna den 11 april 1991. Artikel 43 i stadgan föreskriver inte att talan måste väckas direkt efter avsändandet av en sådan skrivelse. Under alla omständigheter utfäste sig kommissionen och rådet i sina respektive skrivelser av den 2 och den 15 maj 1991 uttryckligen att inte åberopa preskriptionen och sökanden förlitade sig på dessa utfästelser. Verkningarna av denna frånsägelse upphävdes inte genom förordning nr 2187/93, som inte var en rättsakt som direkt och personligen riktade sig till sökanden och mot vilken en talan inte kunde föras. Sökanden frågade dessutom i en skrivelse av den 13 januari 1994 institutionerna om de vidhöll sin frånsägelse. Det var enbart kommissionen som svarade genom skrivelse av den 29 mars 1994 med att avslå begäran om att ersätta SLOM III-producenterna. I den mån denna sistnämnda skrivelse innebar ett avslag väcktes talan inom den frist på två månader som föreskrivs i artikel 43 i stadgan.

105 Svarandena anser att de anspråk som framställts av sökandena är preskriberade och att talan därför skall avvisas. De har erinrat om att preskriptionsfristen, i enlighet med domstolens rättspraxis och artikel 43 i stadgan, börjar löpa när samtliga förutsättningar för skadeståndsskyldigheten är uppfyllda och i synnerhet — när skadeståndsskyldigheten grundas på en normgivningsakt — från den tidpunkt då de skadebringande verkningarna av denna akt uppstår (domstolens domar av den 27 januari 1982 i de förenade målen 256/80, 257/80, 265/80, 267/80 och 5/81, Birra Wührer m. fl. mot rådet och kommissionen, Rec. 1982, s. 85, punkt 10, nedan kallad domen Birra Wührer, och i mål 51/81, De Franceschi mot rådet och kommissionen, Rec. 1982, s. 117, punkt 10, nedan kallad domen De Franceschi).

106 I det aktuella fallet började preskriptionsfristen i mål T-195/94 att löpa den 2 april 1984, dagen för ikraftträdandet av förordning nr 857/84 och, i mål T-202/94, den 9 oktober 1985, det datum då perioden för avstående från saluförande upphörde. Vid dessa tidpunkter var förutsättningarna i artikel 215 uppfyllda. Gemenskapens ansvar uppkom således genom en rättsakt, nämligen förordning nr 857/84 i dess första version, som senare ogiltigförklarades genom domen Mulder I, eftersom den på ett tydligt sätt åsidosatte den överordnade principen om skydd för berättigade förväntningar.

107 Den skada som sökandena har åberopat kommer sig av det förhållandet att de inte kunde få referenskvantiteter för de SLOM-jordbruksföretag som de hade övertagit. I detta avseende förändrade emellertid varken sökandenas övertagande av dessa jordbruksföretag eller förordning nr 764/89 — som till förordning nr 857/84 fogade artikel 3a — rättsläget till det sämre för sökandena. Från och med ikraftträdandet av förordning nr 857/84 skulle sökandena således ha kunnat få dess rättsstridighet fastställd. Presumtionen om att varje förordning är rättsenlig hindrar inte ekonomiska aktörer från att låta fastställa dess rättsstridighet (domstolens dom av den 13 februari 1979 i mål 101/78, Granaria, Rec. 1979, s. 623, punkt 5). Det var detta som sökandena gjorde i de mål som ledde fram till domen Mulder I och domen i målet Wehrs, vilka till skillnad från sökandena i ifrågavarande mål inte önskade undvika de risker som är förknippade med väckande av talan.

108 Svarandena bestrider vidare sökandenas påstående om att preskriptionsfristen började löpa efter den 2 april 1984 respektive den 9 oktober 1985 (se ovan punkt 106). För det första går det inte att hävda att denna frist började löpa den 28 april 1988, då domstolen i domen Mulder I delvis ogiltigförklarade förordning nr 857/84. För att en preskriptionsfrist skall börja löpa krävs det, enligt domstolens rättspraxis, att den som utsatts för skada har fått eller har kunnat få kännedom om det förhållande som är orsak till skadan (dom av den 7 november 1985 i mål 145/83, Adams mot kommissionen, Rec. 1985, s. 3539, punkt 50) och inte om dess rättsstridighet. För det andra kan inte preskriptionsfristen vara beroende av förordning nr 764/89, genom vilken antikumulationsregeln infördes och som gjorde SLOM III-producenternas ställning självständig. Denna förordning förvärrade inte sökandenas ställning i förhållande till den situation som uppstod redan vid antagandet av förordning nr 857/84, i dess ursprungliga version, eftersom denna redan från ikraftträdandet uteslöt beviljandet av referenskvantiteter för sökandenas SLOM-jordbruksföretag. För det tredje kan preskriptionsfristen inte heller ha börjat löpa den 3 december 1992, då domen i målet Wehrs meddelades, eftersom det var det system som infördes genom förordningarna nr 857/84 och nr 764/89 och inte ogiltigförklaringen av dem som gav upphov till den skada sökandena har lidit.

109 Svarandena har likaledes bestritt att preskriptionsfristen, i sökandenas fall, förlängs dagligen. Även om det är vad som föreskrivs i artikel 8 i förordning nr 2187/93, bör inte nödvändigtvis en sådan lösning tjäna som underlag för tolkningen av artikel 43 i stadgan.

110 Svarandena har vidare påstått att meddelandet av den 5 augusti 1992 inte hindrar dem från att åberopa preskription som grund för avvisning. I punkt 2 i detta meddelande preciserades att utfästelsen att inte åberopa preskriptionen bara gällde för det fall att rätten till ersättning i fråga inte redan var preskriberad vid tidpunkten för meddelandet. Meddelandet berörde under alla omständigheter endast SLOM I- och SLOM II-jordbrukare, vilket bevisas, för det första, av den hänvisning som gjordes till det mål som utmynnade i domen Mulder II och som bara berörde dessa producentgrupper och, för det andra, av ordalydelsen i punkt 1 i meddelandet som pekar ut de producenter som inte hade erhållit en referenskvantitet till följd av sitt deltagande i det system som föreskrevs i förordning nr 1078/77.

111 Beträffande preskriptionsavbrottet har svarandena i mål T-195/94 gjort gällande att den skrivelse som sökanden sände till kommissionen den 12 januari 1994 inte avbröt preskriptionen, eftersom talan inte väcktes inom den frist om två månader som föreskrivs i artikel 43 tredje meningen i stadgan. Denna frist började inte löpa från och med den dag kommissionen besvarade den skrivelse i vilket sökanden framställde sina krav, utan från och med den tidpunkt då denna sistnämnda skrivelse kom mottagaren till handa. Eftersom talan i det aktuella fallet väcktes efter utgången av denna frist avbröt skrivelsen av den 12 januari 1994 inte preskriptionen.

112 Även i mål T-202/94 har svarandena gjort gällande att sökandens skrivelse av den 11 april 1991 inte avbröt preskriptionen, eftersom talan inte väcktes inom den frist som föreskrivs i artikel 43 i stadgan. I sina svar av den 2 respektive den 15 maj 1995 avstod kommissionen och rådet från att åberopa preskription endast för det fall att rättigheterna i fråga inte redan var preskriberade. Eftersom fristen började löpa den 9 oktober 1985 (se ovan punkt 106) inföll preskriptionen den 9 oktober 1990, det vill säga före det att sökanden sände sin skrivelse. Utfästelsen att inte åberopa preskription upphörde tre månader efter domen i målet Mulder II, som meddelades den 19 maj 1992, och sökanden väckte inte talan inom denna period. Sökandens argument att utfästelsen var giltig fram till publiceringen av den dom som domstolen skulle meddela om ersättningsbeloppet till följd av domen Mulder II är absurt. Denna sistnämnda dom reglerade allt det som var viktigt för frågan om ersättningsskyldigheten, den enda punkt av intresse för samtliga berörda.

113 Sammanfattningsvis har svarandena gjort gällande att, eftersom preskriptionsfristen började löpa den 2 april 1984 respektive den 9 oktober 1985, preskriberades sökandenas rättigheter den 2 april 1989 respektive den 9 oktober 1990. Preskriptionen träffar i vart fall i mål T-195/94 alla de rättigheter som har uppkommit före den 24 maj 1989, det vill säga det datum som ligger fem år i tiden före tidpunkten för talans väckande, den 24 maj 1994. Vad beträffar mål T-202/94 är alla de sökandens rättigheter preskriberade som har uppkommit före den 1 januari 1989, det vill säga mer än fem år före talans väckande.

Förstainstansrättens bedömning

114 Den preskriptionsfrist som föreskrivs i artikel 43 i stadgan kan inte börja löpa förrän samtliga förutsättningar för skadeståndsskyldigheten är uppfyllda och i synnerhet — när skadeståndsskyldigheten grundas på en normgivningsakt — inte innan de skadebringande verkningarna av denna akt har uppstått (domarna i de ovannämnda målen Birra Wührer och De Franceschi, punkt 10, förstainstansrättens dom av den 16 april 1997 i mål T-20/94, Hartmann mot rådet och kommissionen, REG 1997, s. II-595, punkt 107).

115 För att kunna fastställa i vilken mån sökandenas rättigheter har preskriberats är det nödvändigt att först fastställa vid vilken tidpunkt skadan uppkom och sedan fastställa vid vilken tidpunkt ett preskriptionsavbrott skedde.

116 I det aktuella fallet har sökandena lidit skada från den dag då de, efter att de åtaganden att avstå från saluförande som de övertagit upphört, hade kunnat återuppta sina leveranser av mjölk som producerats i deras SLOM-jordbruksföretag om de inte hade förvägrats tilldelning av en referenskvantitet med tillämpning av förordning nr 857/84.

117 I detta avseende måste sökandens argument förkastas, att preskriptionsfristen inte kunde börja löpa förrän efter ikraftträdandet av förordning nr 764/89, genom vilken förordning nr 857/84 ändrades och antikumulationsregeln infördes. Även om det var först från och med antagandet av denna regel som denna producentgrupp fick en självständig ställning (se ovan punkt 66), var detta resultat endast en konsekvens av att det infördes ett nytt system för de av SLOM-producenterna som från denna stund fick sig tilldelade en särskild referenskvantitet. Däremot bibehölls SLOM III-producenternas situation på så sätt att — även om artikel 3a, som infördes i förordning nr 857/84, avsåg dem — konsekvensen av den nya föreskriften endast var att för dessa producenter vidmakthålla systemet med total utestängning från saluförande.

118 Det är i det aktuella fallet ostridigt att sökandena har lidit skada till följd av tillämpningen av förordning nr 857/84, i dess ursprungliga version, och att denna skada har fortsatt att uppstå efter införandet, genom förordning nr 764/89, av artikel 3a i denna förordning. Härav följer att det är förordning nr 857/84 som är den rättsakt som har givit upphov till skadan. Eftersom förordning nr 764/89 inte hade med uppkomsten av skadan att göra är den inte relevant för bedömningen av preskriptionsfristen.

119 Följaktligen har sökandena lidit skada när förordning nr 857/84 började tillämpas på dem, vilket för övrigt bekräftas av det datum från vilket de begär ersättning (se ovan punkterna 35 och 37). I mål T-195/94 är detta dagen för förordningens ikraftträdande, den 2 april 1984, eftersom sökanden vägrades tilldelning av en referenskvantitet först denna dag, även om åtagandet att avstå från saluförande upphörde tidigare. I mål T-202/94 är detta datum den 9 oktober 1985, dagen efter det att det åtagande att avstå från saluförande som sökanden övertog upphörde.

120 Det skall därefter undersökas huruvida förutsättningarna för gemenskapens skadeståndsskyldighet, som avgör tidpunkten för preskriptionsfristens början, var uppfyllda vid tidpunkten för skadans uppkomst som den har fastställts ovan, i

enlighet med domarna Birra Wührer och De Franceschi samt svarandenas påståenden, eller om förutsättningarna uppfylldes först när dom meddelades i målen Mulder I och Wehrs, i vilka förordning nr 857/84 ogiltigförklarades i dess ursprungliga lydelse respektive i den lydelse den fått genom förordning nr 764/89, vilket svarandena har gjort gällande.

121 Sökandenas argument består i sak i att göra kännedom om rättsstridigheten av den rättsakt som har givit upphov till skadan till en av de förutsättningar som gemenskapens skadeståndsskyldighet är beroende av, och vars uppfyllande enligt domarna i målen Birra Wührer och De Franceschi utgör startpunkten för preskriptionsfristen. Enligt detta argument kan fristen enligt artikel 43 i stadgan således inte börja löpa före ogiltigförklaringen.

122 Med tanke på att skadeståndstalan är självständig i förhållande till talan om ogiltigförklaring (dom i det ovannämnda målet Zuckerfabrik Schöppenstedt mot rådet och domstolens beslut av den 21 juni 1993 i mål C-257/93, Van Parijs m. fl. mot rådet och kommissionen, Rec. 1993, s. I-3335, punkterna 14 och 15), skall det i detta avseende erinras om att en talan som grundas på artikel 215 i fördraget inte nödvändigtvis måste åtföljas eller föregås av talan om ogiltigförklaring eller fastställelse av att den rättsakt som gett upphov till skadan inte är giltig, vilket följaktligen tillförsäkrar medborgarna ett starkare rättsskydd (dom i det ovannämnda målet Hartmann mot rådet och kommissionen, punkt 128). Av detta följer att en ogiltigförklaring av förordning nr 857/84 eller en fastställelse av dess ogiltighet inte är ett villkor för skyldighet att ersätta sökandenas skada och att dessa därmed kunde ha väckt talan mot gemenskapen så snart de börjat lida skada på grund av tillämpningen av förordning nr 857/84 i dess ursprungliga lydelse (se även förstainstansrättens dom av den 16 april 1997 i mål T-554/93, Saint och Murray mot rådet och kommissionen, REG 1997, s. II-563, punkt 81).

123 Förutsättningarna för gemenskapens skadeståndsskyldighet var således uppfyllda den dag då förordning nr 857/84 började tillämpas på sökandena (se ovan punkt 119). Följaktligen började preskriptionsfristen löpa denna dag.

124 Svarandena kan inte göra gällande att sökandenas anspråk var preskriberade i sin helhet fem år efter preskriptionsfristens början.

125 Den skada som gemenskapen är skadeståndsskyldig för uppkom inte plötsligt. Det är fråga om skada som uppträtt dagligen under en viss period då en rättsstridig rättsakt varit i kraft och då det har varit omöjligt för sökandena att erhålla en referenskvantitet och således att leverera mjölk. I förhållande till dagen för utfärdande av den rättsakt vilken innebär preskriptionsavbrott är följaktligen preskriptionen enligt artikel 43 i stadgan tillämplig på den period som sträcker sig längre tillbaka än fem år före denna dag utan att detta påverkar de anspråk som har uppkommit under senare perioder (dom i det ovannämnda målet Hartmann mot rådet och kommissionen, punkt 132).

126 Beträffande preskriptionsavbrottet måste man i första hand ta ställning till de argument som är gemensamma för talan i de båda målen och som hänför sig till en tillämpning i det enskilda fallet av meddelandet av den 5 augusti 1992 och av förordning nr 2187/93, för att senare analysera verkningarna av de handlingar som har avbrutit preskriptionen och som har gjorts gällande i respektive mål.

127 Argumentet att sökandena skulle kunna åberopa meddelandet av den 5 augusti 1992 måste förkastas. Genom detta meddelande förband sig institutionerna att inte åberopa preskription i förhållande till de producenter som enligt domen Mulder II hade rätt till skadestånd. Den personkrets på vilken detta meddelande var tillämpligt begränsades således till de producenter som inte hade erhållit en referenskvantitet med tillämpning av förordning nr 857/84 i dess ursprungliga utformning, men som hade erhållit en sådan referenskvantitet till följd av förordning nr 764/89. Det var således enbart riktat till SLOM I- och SLOM II-producenter. Eftersom SLOM III-producenternas specifika ställning inte hade varit föremål för bedömning i målet Mulder II kan dessa således inte åberopa sig på det beslut som gick institutionerna emot. Följaktligen avsåg meddelandet av den 5 augusti 1992 inte dem och förhindrar inte institutionerna att åberopa preskription gentemot sökandena.

128 SLOM III-producenterna kan inte heller åberopa förordning nr 2187/93, i synnerhet bestämmelserna i dess artikel 8 om preskriptionsavbrott. Det är i detta avseende tillräckligt att erinra om att enligt artikel 2 i denna förordning är den endast tillämplig på de producenter som erhållit särskilda referenskvantiteter med tillämpning av förordningarna nr 764/89 och nr 1639/91. Eftersom sökandena inte tillhör denna kategori kan de således inte åberopa förordning nr 2187/93.

129 Det förhållande att denna text inte är tillämplig på dem utgör inte något åsidosättande av likabehandlingsprincipen. Ett åsidosättande av denna princip förutsätter att jämförbara situationer har behandlats på olika sätt (se förstainstansrättens dom av den 6 april 1995 i mål T-143/89, Ferriere Nord mot kommissionen, REG 1995, s. II-917, punkt 55). Som har konstaterats ovan (punkt 127—128) var situationen emellertid annorlunda för SLOM III-producenterna än för dem till vars förmån förordning nr 2187/93 antogs. Under alla omständigheter är denna förordning enligt förstainstansrätten (dom av den 16 april 1997 i mål T-541/93, Connaughton m. fl. mot rådet, REG 1997, s. II-549, punkt 35, och i det ovannämnda målet Saint och Murray mot rådet och kommissionen, punkt 41) av samma beskaffenhet som ett förlikningsanbud och utgör en alternativ väg att erhålla skadestånd för de producenter som har tillerkänts rätt till detta.

130 Vad beträffar de handlingar som har avbrutit preskriptionen skall det konstateras att sökanden i mål T-195/94 den 12 januari 1994 endast sände en skrivelse till kommissionen med begäran om ersättning för den skada han lidit mellan den 2 april 1984 och det datum då han tilldelades en slutlig referenskvantitet. Genom en skrivelse av den 29 mars 1994 avslog kommissionen denna begäran. Rådet å sin sida har inte gjort gällande att avbrottet inte kan anföras mot dem.

131 Eftersom talan väcktes den 20 maj 1994, inom två månader efter skrivelsen från kommissionen den 29 mars, avbröts preskriptionen den 12 januari 1994, i enlighet med artikel 43 i stadgan.

132 Institutionernas argument som går ut på att visa att talan skulle ha väckts inom två månader från skrivelsen den 12 januari 1994 är helt grundlöst. Hänvisningen i artikel 43 sista meningen i stadgan till artikel 173 och 175 i fördraget medför att de regler om beräkning av tidsfrister som föreskrivs i dessa bestämmelser skall tillämpas i fråga om preskriptionsavbrott. Eftersom kommissionens svar kom mer än två månader efter sökandens skrivelse, men inom fristen för att klaga på ett tyst avslag, inledde detta svar en ny frist för talans väckande (se domstolens dom av den 1 april 1993 i mål C-25/91, Pesqueras Echebastar mot kommissionen, Rec. 1993, s. I-1719). Eftersom ansökan inkom före utgången av denna andra frist ägde preskriptionsavbrottet således rum den 12 januari 1994.

133 I enlighet med rättspraxis (domarna i målen Birra Wührer och De Franceschi, punkt 10, Hartmann mot rådet och kommissionen, punkt 140, och Saint och Murray mot rådet och kommissionen, punkt 93) motsvarar den period för vilken ersättning skall utges de fem år som föregår dagen för preskriptionsavbrottet. Denna period är således tiden från och med den 12 januari 1989 till och med den 28 juli 1993, den dag då sökanden tilldelades en referenskvantitet.

134 Beträffande mål T-202/94 skall det för det första noteras att sökanden den 11 april 1991 vände sig till rådet och kommissionen med en begäran om ersättning för den skada han dittills hade lidit. I sina svar av den 2 respektive den 15 maj 1991 utfäste sig institutionerna — samtidigt som de bestred skadeståndsskyldighet — att inte åberopa preskription fram till utgången av en frist om tre månader efter publiceringen av domen Mulder II. Denna utfästelse avsåg emellertid endast de rättigheter som inte var preskriberade vid tidpunkten för dessa skrivelser.

135 I motsats till vad sökanden har gjort gällande kan denna skriftväxling inte tolkas som en hänvisning till den dom som domstolen skulle meddela till följd av domen Mulder II. Genom denna sistnämnda dom avgjordes de frågor som rörde förekomsten av gemenskapens skadeståndsskyldighet. Enligt domslutet återstod endast att bestämma skadeståndets storlek. Institutionernas skrivelser av den 2 och den 15 maj 1991 avsåg således domen Mulder II.

136 Genom dessa skrivelser avstod institutionerna dessutom från att åberopa preskription för den nämnda perioden. Deras syfte var att med hänsyn till den ifrågavarande skriftväxlingen undvika ett omedelbart väckande av talan ("Av processekonomiska hänsyn är rådet/kommissionen inte desto mindre villig(t) att avstå från att åberopa preskription ..."). Detta var helt i enlighet med institutionernas praxis vid denna tidpunkt att skicka likalydande skrivelser till de producenter som hade vänt sig till dem med begäran om ersättning för skada.

137 Det gäller således att fastställa verkningarna av institutionernas åtagande, vilket föranledde producenterna att inte väcka talan i utbyte mot åtagandet att inte åberopa preskription.

138 Det kan inte, som institutionerna har påstått, göras gällande mot sökanden att enbart på grund av att han inte väckte talan inom den i artikel 43 i stadgan angivna fristen, efter utgången av en frist om tre månader räknat från publiceringen av domen Mulder II, skall preskriptionen åter börja löpa vid tidpunkten för skrivelserna den 2 och den 15 maj 1991, som om institutionerna aldrig hade gjort dessa åtaganden. Detta åtagande utgjorde i själva verket en ensidig rättshandling från institutionerna som syftade till att förmå sökanden att inte väcka talan. Svarandena kan således inte åberopa det förhållande att sökanden har valt ett handlingssätt som enbart gynnade dem.

139 Preskriptionsfristen var därför tills vidare uppskjuten under perioden från och med den 7 maj 1991, det datum då kommissionens skrivelse kom sökanden till handa, till och med den 17 september 1992, det vill säga tre månader räknat från publiceringen i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning* den 17 juni 1992 av domslutet i domen Mulder II.

140 För det andra skall datumet för preskriptionsavbrottet fastställas. Det skall i detta avseende konstateras att sökanden i en skrivelse till kommissionen den 13 januari 1994 begärde att denna institution skulle bekräfta att den fortfarande avstod från att åberopa preskription fram till publiceringen av den dom som domstolen skulle meddela om ersättningsbeloppet till följd av domen Mulder II. I en skrivelse av

den 29 mars 1994, som kom sökanden till handa den 5 april samma år, svarade kommissionen att gemenskapen inte var ersättningsskyldig för sökandens förluster.

141 Eftersom talan väcktes inom två månader från mottagandet av detta svar och då skrivelsen av den 13 januari 1994 bör anses innefatta en sådan framställning till institutionerna som avses i artikel 43 i stadgan, avbröts preskriptionen vid detta senare datum.

142 I enlighet med rättspraxis (se ovan punkt 133) bör den period för vilken ersättning skall utges i mål T-202/94 ta sin början fem år före dagen för preskriptionsavbrottet och avslutas den 1 februari 1993, då sökanden tilldelades en referenskvantitet. Eftersom preskriptionsfristen emellertid var uppskjuten tills vidare mellan den 7 maj 1991 och den 17 september 1992 (se ovan punkt 139), det vill säga under sex månader och tio dagar, är den period för vilken ersättning skall utges tiden från och med den 3 september 1987 till och med den 31 januari 1993.

3. *Ersättningsbeloppet*

143 När dessa mål förenades uppmanades parterna att inrikta sig på frågan om det förelåg rätt till skadestånd.

144 Till följd härav har parterna inte specifikt kunnat yttra sig över skadeståndsbeloppet för den period som förstainstansrätten har fastställt, även om sökandena i sina ansökningar har beräknat det begärda ersättningsbeloppet (se ovan punkterna 35 och 37).

145 Förstainstansrätten uppmanar under dessa omständigheter parterna att, mot bakgrund av förevarande dom och de preciseringar som gjordes i domen Mulder II beträffande metoden för att beräkna skadan, inom en frist om tolv månader uppnå en överenskommelse i detta avseende. Skulle en överenskommelse inte komma till stånd skall parterna inom denna frist inge uppgift till förstainstansrätten om sina beloppsmässiga yrkanden.

Rättegångskostnader

146 Mot bakgrund av vad som har anförts ovan i punkt 145 skall beslut om rättegångskostnader meddelas senare.

På dessa grunder beslutar

FÖRSTAINSTANSRÄTTEN
(första avdelningen i utökad sammansättning)

följande dom:

1) Svarandena skall ersätta sökandena för den skada som de har lidit, å ena sidan, till följd av tillämpning av rådets förordning (EEG) nr 857/84 av den 31 mars 1984 om allmänna tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i förordning (EEG) nr 804/68 inom sektorn för mjölk och mjölkprodukter, kompletterad genom kommissionens förordning (EEG) nr 1371/84 av den 16 maj 1984 om tillämpningsföreskrifter för den avgift som avses i artikel 5c i förordning (EEG) nr 804/68, eftersom det i dessa förordningar inte föreskrivs att de producenter som i enlighet med ett åtagande som har gjorts enligt rådets förordning (EEG) nr 1078/77 av den 17 maj 1977 om införande av ett bidragssystem för avstående från

saluförande av mjölk och mjölkprodukter och för omställning av mjölkkobesättningar, inte har levererat mjölk under det referensår som den ifrågavarande medlemsstaten har valt skall tilldelas en referenskvantitet och, å andra sidan, till följd av tillämpning av samma förordning nr 857/84, ändrad genom rådets förordning (EEG) nr 764/89 av den 20 mars 1989, eftersom dess artikel 3a.1 andra strecksatsen utesluter att de som övertagit ett bidrag som beviljats med stöd av förordning nr 1078/77 tilldelas en särskild referenskvantitet.

2) Den period för vilken sökandena skall ersättas för den skada de har lidit till följd av tillämpning av förordning nr 857/84 är i mål T-195/94 den 12 januari 1989—den 28 juli 1993 och i mål T-202/94 den 3 september 1987—den 31 januari 1993.

3) Parterna skall inom en frist om tolv månader från meddelandet av denna dom underrätta förstainstansrätten om vilka belopp som enligt en gemensam överenskommelse skall utbetalas.

4) Om en överenskommelse inte träffas skall de inom samma frist underrätta förstainstansrätten om sina beloppsmässiga yrkanden.

5) Beslut om rättegångskostnaderna kommer att meddelas senare.

Saggio Briët Kalogeropoulos

Tiili Moura Ramos

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 9 december 1997.

H. Jung

Justitiesekreterare

A. Saggio

Ordförande